

Igor Vukić, dipl. polit.
Društvo za istraživanje trostrukog logora Jasenovac
Pavlenski put 7d
10 000 Zagreb
igor.vukic.zg@gmail.com

Stručni rad
Primljeno: 16.05.2021.
Prihvaćeno: 10.10.2021.

BRUŠANIN IVICA BRKLJAČIĆ – MANJE POZNATI ZAPOVJEDNIK LOGORA U JASENOVCU

Ustaša Ivica Brkljačić, rodom iz Brušana, student Bogoslovnog fakulteta koji zbog rata nije završio, dvaput je radio u upravi logora u Jasenovcu, a kraće vrijeme bio je i u upravi logora u Staroj Gradiški. Najznačajnije razdoblje njegova djelovanja u logorskim upravama bilo je u Jasenovcu od ožujka 1943. do svibnja 1944. godine, kada je kao zapovjednik logora nastojao osigurati korektan tretman zatočenika, omogućivši im da se u slobodno vrijeme bave sportom, organiziraju kazališne predstave, primaju pakete i slično. U njegovo vrijeme, koje nazivaju „mirnim razdobljem“, nije bilo drastičnih kazni zbog bjegova ni masovnih likvidacija. Za vrijeme povlačenja 1945. Brkljačić je zarobljen kod Maribora, vraćen u Zagreb i nakon kratkog postupka osuđen na smrt strijeljanjem.

Ključne riječi: Ivica Brkljačić, logori, Jasenovac, ustaše, mirno razdoblje, zatočenici

Uvod

Logori za nekoliko kategorija zatočenika odnosno interniranih osoba u Jasenovcu i Staroj Gradiški, pod upravom vlasti Nezavisne Države Hrvatske u Drugom svjetskom ratu, jedna su od nedovoljno istraženih „velikih tema“ hrvatske historiografije.¹ Umjesto znanstvene rasprave, u javnosti oko Jasenovca najčešće odzvanjaju politički sukobi i kvalifikacije, iako u hrvatskim arhivima postoji velik broj dokumenata vezanih uz logor u Jasenovcu koji ga mogu opisati u prilično jasnu svjetlu. No ta slika odudara od političko-propagandnog modela koji se stvarao desetljećima u socijalističkoj Hrvatskoj i Jugoslaviji i njihovim historiografijama. Taj je model u dobrom dijelu preživio i u samostalnoj Republici Hrvatskoj, unatoč brojnim novim dokumentima objavljenim posljednjih godina. Spomenuti dokumenti nalaze se u Hrvatskom državnom arhivu te u nizu regionalnih arhiva: u Sisku, Požegi, Slavonskome Brodu, Osijeku, Novskoj itd. Stvaratelji dokumenata bile su uglavnom vlasti ND Hrvatske (uprave logora, redarstvena tijela koja su upućivala zatočenike u logor, mjesne vlasti i drugi) te u rjeđim slučajevima partizani i četnici, gerilske skupine koje su se borile protiv te države. Nakon završetka Drugog svjetskog rata nastalo je opsežno gradivo „komisija za utvrđivanje ratnih zločina okupatora i njegovih pomagača“ (općinskih, gradskih, i centralne, Zemaljske komisije, koja je obuhvaćala cijelu Federalnu Državu Hrvatsku). Mnoštvo podataka može se naći i u građi sudova koji su sudili osobama povezanim s upravljanjem logorskim sustavom. Dokumenti o jasenovačkom logoru nalaze se i u arhivima izvan Republike Hrvatske. Na raspolaganju su i brojne izjave bivših zatočenika, koje treba koristiti uz primjerenu kritičku ocjenu njihova sadržaja.

U ovom radu prikazat ćemo dio života i rada Ličanina, ustaškog bojnika Ivice Brkljačića, rođenog 1917. godine u Brušanima kod Smiljana, jednog od upravitelja, odnosno zapovjednika logora u Jasenovcu. Radi se o manje poznatom dužnosniku

¹ Logori na jasenovačkom području počinju se ustanovljivati u kolovozu 1941. Prva dva prihvatna logora improvizirana su u selima Bročice i Krapje, dok u listopadu i studenom nije za prihvat zatočenika uređeno industrijsko područje istočno od mjesta Jasenovca, veličine pola četvorna kilometra. Ondje su postojale ciglana, pilana, radionice za proizvodnju klijesta i lanaca, i druge. Onamo su preseljeni i zatočenici iz Bročica i Krapja. Logor u Jasenovcu se često naziva i logorom III Ciglana, a na tom će mjestu postojati do travnja 1945. godine. U službenim dokumentima Nezavisne Države Hrvatske logor u Jasenovcu spominje se kao „sabirni i radni logor“, „zbirni logor“, „radni logor“, „logor zatočenika“ i vrlo rijetko „koncentracioni logor“. Poslije rata logor je redovito bio nazivan „koncentracionim logorom“. U Jasenovcu je postojala i radna grupa Kožara (nazivana i logor IV), dok se logor u Staroj Gradiški, osnovan u prijeratnoj kaznionici, ponekad naziva i logor V. Logor Stara Gradiška postojao je do listopada 1944. godine, kada je raspušten, a zatočenici preseljeni u Jasenovac i Lepoglavu.

u široj hrvatskoj i inoj javnosti, u kojoj se među zapovjednicima najčešće spominju Vjekoslav Luburić, Dinko Šakić ili Ljubo Miloš.²

Ivica (ili u nekim dokumentima Ivan) Brkljačić logorom je upravljao od ožujka 1943. godine do travnja 1944. godine. Na tom ga mjestu zamjenjuje Hinko Dominik Piccili, koji upravlja logorom do svibnja 1945., kada ustaške jedinice napuštaju logorsko područje i povlače se prema Sloveniji i Austriji. Ivica Brkljačić sudjelovao je u logorskoj upravi neko vrijeme i u 1941. godini te ga se u pojedinim dokumentima navodi ga kao zapovjednika logora u prosincu te godine.

Kad se govori o upravljanju ili zapovijedanju logorom, treba napomenuti da je riječ o upravljanju unutrašnjim logorskim životom, „radnom službom“, odnosno nadzorom nad organizacijom rada i života zatočenika u nizu radionica i tvorničkih pogona u logorima. Istovremeno je u Jasenovcu postojao i zapovjednik vojne postrojbe (1. ustaškog obrambenog zdruga), koja je bila zadužena za vanjsko osiguranje logora. I taj se zapovjednik također u pojedinim dokumentima naziva zapovjednikom logora u Jasenovcu.³ Jasenovačka ustaška postrojba uz osiguranje logora imala je zadatak i djelovati kao pokretna vojna postrojba za intervenciju kod partizanskih napada na drugim hrvatskim područjima. U vrijeme Brkljačićeva upravljanja logorom u Jasenovcu 1943. i 1944. godine, zapovjednik 1. UOZ-a bio je ustaški pukovnik Marko Pavlović.

Na kraju rata Ivica Brkljačić povlačio se prema zapadu, ali su ga partizani zarobili kod Maribora i vratili u Zagreb, u kojem je ostala njegova žena s dvojicom sinova.

Ovaj rad temeljit će se na zapisnicima s tri njegova izlaska pred istražitelje Zemaljske komisije za utvrđivanje ratnih zločina okupatora i njegovih pomagača u Zagrebu 25. i 31. svibnja te 11. lipnja 1945. godine. Zapisnici se nalaze u fondu Zemaljske komisije u Hrvatskom državnom arhivu. Korišten je i fond Zbirke upravnih i vojnih vlasti NDH (ZIG NDH) iz Hrvatskog državnog arhiva, a članak se dijelom temelji i na razgovoru s Brkljačićevom suprugom Ljubicom, koja je do svoje smrti 2018. godine živjela u Jasenovcu. Korišteni su također i memoarski zapisi nekoliko

² Vjekoslav „Maks“ Luburić ustvari nikad nije bio formalni zapovjednik logora u Jasenovcu. No bio je od 1941. do kraja 1943. godine predstojnik Ustaške obrambene službe, dijela Ustaške nadzorne službe, koji je bio nadležan za rad, organizaciju i opskbu logora. Snažan neformalni utjecaj na uprave logora Luburić je zadržao gotovo cijelo vrijeme rata.

³ Prvi ustaški obrambeni zdrug osnovan je 1. lipnja 1942. u Lipiku, a prvi zapovjednik bio mu je Vjekoslav Luburić. Prvi UOZ se u dokumentima također često naziva i Ustaškom obranom. Na borbenim vozilima postrojbe može se vidjeti oznaka U. O., a također „Ustaška obrana“ stoji i na značkama koje su vojnici 1. UOZ-a dobivali prilikom obljetnica i svečanosti. Radni dio logora u dokumentima se pak katkad naziva Radnom službom Ustaške obrane pa su i na predmete proizvedene u logoru utiskivani pečati s kraticom R.S.U.O.

bivših jasenovačkih logoraša koji su Brkljačića ocijenili najkorektnijim od svih logorskih zapovjednika te drugi izvori.

Nesudeni svećenik postaje vojnik

Ivica Brkljačić rodio se 24. studenog 1917. godine u Brušanima, općina Smiljan, kotar Gospić. Prema iskazu danom pred Vicom Baranovićem, referentom Zemaljske komisije za utvrđivanje ratnih zločina u Zagrebu, bio je zavičajan u Smiljanu, a stanovao je u Zagrebu, u Štosovoj 5/1⁴. Ime oca mu je Jerko (tada već pokojni), a majke Marija, rođena Sotošek. Izjasnio se kao Hrvat rimokatoličke vjere, oženjen Ljubicom r. Janjušić, otac dvoje djece.⁵

Nakon mature, u razdoblju od 1938. do 1941. godine studirao je teologiju u Zagrebu. Kad su Nijemci u travnju 1941. zaposjeli zgradu Bogoslovnog fakulteta prekinuo je studij te se u svibnju 1941. godine vratio u Brušane s namjerom da nastavi studij kad to bude moguće. Istražitelju je rekao kako je u petom razredu stupio u đačko križarsko udruženje u Gospiću, gdje je upoznao „frankovce“ Stevu Tomljenovića, Nikolu Matijevića i profesore Antu Brkljačića i Janjića, koji su održavali, kako stoji u zapisniku, „nacional-šovinistička predavanja“.⁶

Vrativši se u Brušane, Ivica Brkljačić pomagao je sunarodnjacima u zbivanjima uzrokovanim srpskom pobunom započetom u ljeto 1941. godine. Prema nalogu velikog župana vozio je žito i dijelio ga potrebitim seljacima. Dana 3. srpnja 1941. stupio je u ustaški pokret. Iz tog vremena znao je Ivana Devčića, kasnije ustaškog bojnika, koji je djelovao na ličkom području.⁷

U rujnu 1941. godine Ivica Brkljačić došao je u Zagreb i ponovo se povezao s Ivanom Devčićem, koji mu je pomogao da dobije državno namještenje u Ustaškoj obrambenoj službi, u njezinu tadašnjem sjedištu u Zvonimirovoj ulici broj 2.⁸ Ov-

⁴ Ulica Pavla Stoosa, koja pod tim imenom i danas postoji u Zagrebu.

⁵ Hrvatski državni arhiv (dalje HDA), Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača (dalje ZKRZ), serija Zh, kutija 264, 13821-13822, ispitivanje 24. svibnja 1945.

⁶ HDA, ZKRZ-Zh, kut. 264, 13821-13822, ispitivanje od 31. svibnja 1945.

⁷ Isto

⁸ Ustaška obrambena služba, poznata i kao Ured III. Ustaške nadzorne službe, bio je dio UNS-a zadužen za organizaciju i opskrbu sabirnih i radnih logora. Nakon ukidanja UNS-a, Ured III. pripojen je 1943. godine Glavnom ravnateljstvu za javni red i sigurnost pod imenom Odsjek za upravu logora. Vjekoslav Luburić bio je na čelu Ustaške obrambene službe od 1941. do kraja 1942. godine, a od 1943. do 1945. na čelu odsjeka bili su Stanko Šarac, Stjepan Tomas, Jakov Džal i Branko Slipčević.

dje prvi put susreće Vjekoslava Luburića. „Bio sam određen za blagajnika u upravi Sabirnog logora u Jasenovcu, ali mi je bilo obećano da će me na molbu razriješiti dužnosti kad započnu predavanja“, izjavio je istražiteljima.⁹

Dva dana nakon dodijeljenog položaja, Brkljačić je, „u bogoslovskom odijelu“, krenuo na put prema Jasenovcu. Preuzeo je dužnost blagajnika u logoru i obavljao je oko mjesec dana.

„Polovinom listopada 1941. došao je u Jasenovac satnik Ivan Devčić, kojemu sam izložio da sam ovdje nezadovoljan pa me je on poveo svojim autom u Bihać, gdje sam u 13. ustaškoj bojni opet vršio dužnost blagajnika nekih 15 dana. Napustio sam, dakle, Jasenovac samovoljno, a da nisam nikome predao dužnost blagajnika u logoru, samo sam ključeve blagajne dao poručniku Anti Mariću, rekavši mu da idem s Devčićem na put. Uprava logora triput me zvala natrag te sam se vratio na staru dužnost u Jasenovac, jer sam se bojao Luburića. Bio sam blagajnik logora do polovine siječnja 1942. godine. U međuvremenu su započela predavanja na Bogosloviji, no uprava logora više me nije htjela razriješiti dužnosti“, rekao je Brkljačić ispitivaču iz ZKRZ-a.¹⁰

Zapovjednik Jasenovca pod partizanskim napadom

U Jasenovcu je potkraj 1941. bio svjedokom vatrenog okršaja s „odmetnicima“ koji su zauzeli selo Donju Gradinu na desnoj obali Save, nasuprot logoru. U logorskim dokumentima odmetnike se naziva „četnicima“, no prema dostupnim dokumentima, radilo se ustvari o partizanima II. krajiškog narodnooslobodilačkog odreda. Iz izvješća koje je logorska uprava slala u Zagreb, može se zaključiti da je Brkljačić istražiteljima 1945. godine iz nekog razloga umanjio svoju tadašnju ulogu u logoru. Prema dokumentima proizlazi da je već i zime 1941. godine obnašao dužnost zapovjednika logora.

U izvješću primljenom u Ravnateljstvu za javni red i sigurnost Nezavisne Države Hrvatske 29. prosinca opisuju se odmetničke akcije i napad koji se dogodio dan ranije, 28. prosinca. U izvješću stoji: „Zapovjednik sabirnih logora u Jasenovcu Brkljačić brzoglasno javlja da je orobljena pošta u selu Orahovu, a zapaljena občinska zgrada u Drakseniću, kotar Bos. Dubica /7 km od Jasenovca/. Sve brzoglasne linije prema Orahovu prekinute, a brzoglasno-brzobjavni stupovi posječeni. Nadalje javlja da su četnici preko Save napali strojopuščanom vatrom na stražu logora Jasenovac

⁹ HDA, ZKRZ-Zh, kut. 264., 13821-13822, ispitivanje 24. svibnja 1945.

¹⁰ Isto.

te moli za najžurniju pomoć u ljudstvu. Traži da mu se pošalje oružje, streljivo i bombe.“¹¹

U sljedećem izvješću ponovo „zapovjednik Brkljačić iz Jasenovca brzoglasno javlja da su dana 29. o. mj. pred večer četnici došli u selo Gradinu, koje se nalazi preko rijeke Save i tamo opljačkali jednog trgovca, a sa sobom povelu nabavljača životnih namirnica Vasu Rokića. Isti je nabavljao životne namirnice za sabirne logore Jasenovac. Poslije toga četnici su otišli prema Drakseniću, kotar Bos. Dubica. Jučer oko 9 h četnici su otvorili žestoku paljbu iz Gradine na naše ustaše i barake logora. U međuvremenu jedna grupa zatočenika pod stražom od 10 ljudi nalazila se na radu oko rušenja grčko-istočnjačke crkve u selu Uštica, te se ista čuvši vatru prebacila prijeko rijeke Save za logor. Prilikom prelaza preko skele četnici s Gradine otvorili su na njih jaku vatru te je tom prilikom lakše ranjen jedan zatočenik.“¹²

Izvješća o napadu stigla su i u Glavni stožer Ministarstva hrvatskog domobranstva: „Tri ustaška sata iz Jasenovca /5 km jugozapadno od Novske/ stupila su jučer u borbu s četnicima (navodno oko 150) koji su se pojavili jučer kod s. Gradina (na des. obali Save – preko puta od Jasenovca). Od naših ima dva mrtva, a trojica su bila ranjena.“¹³

Prema izvješću što ga je u Zagreb poslao Iвица Brkljačić, pucnjava je trajala do pola tri u noći, a također se spominju poginule i ranjene osobe: „Četnici su upotriebili bacač mina i tri granate su eksplodirale u blizini željezničke postaje Jasenovac u jednoj grabi ne učinivši nikakve štete. Gubitci su kod ustaša dva mrtva i tri ranjena, dok je ranjen dum-dum nabojem jedan zatočenik.“¹⁴

Domobransko zapovjedništvo izvijestilo je istodobno o žurnom slanju pomoći: „Iz Sunje, Bosanske Gradiške i Bosanske Dubice upućena su pojačanja s jednom bitnicom. Sprema se akcija.“¹⁵

I Brkljačićevo izvješće potvrđuje da je jasenovačkoj posadi stiglo traženo pojačanje. Osim hrvatskih postrojbi iz Nove Gradiške, Novske i Bosanske Dubice, oko pola dva ujutro u pomoć je pristigla i jedna njemačka satnija iz Novske. „Kako je

¹¹ HDA, Zbirka isprava vojnih i upravnih vlasti (Zbirka izvornog gradiva, dalje: ZIG NDH), kut. 68, I-91, 263, izvješće RAVSIGUR-a, Prs. broj 14882/41, o stanju do 29. 12. u 8 sati

¹² HDA, ZIG NDH, kut. 68, I-91, 267, izvješće RAVSIGUR-a Prs. broj 15359/41, o stanju do 31.12. u 8 sati.

¹³ HDA, Ministarstvo oružanih snaga (MINORS), kut 1., dnevni izvještaj od 31. prosinca 1941.

¹⁴ HDA, ZIG NDH, kut. 68, I-91, 267, izvješće RAVSIGUR-a Prs. broj 15359/41, o stanju do 31. 12. u 8 sati

¹⁵ HDA, Ministarstvo oružanih snaga (MINORS), kut 1., dnevni izvještaj od 31. prosinca 1941.

Jasenovac sada potpuno siguran, to se ova njemačka satnija danas oko 11 sati vratila u Novsku“, javio je Brkljačić.¹⁶

Spomenuto je kako se u dokumentima hrvatskih obavještajnih službi i vojnih postrojbi sudionike sukoba između Jasenovca i Donje Gradine naziva „četnicima“, ali zapravo se radilo o partizanima, kako proizlazi iz izvješća koje je u siječnju 1942. objavio II. krajiški narodnooslobodilački odred. Izvješće je objavljeno u biltenu „Partizan iz Kozare“, a odnosi se na djelovanje odreda od 19. do 31. prosinca 1941. godine. U njemu se opisuje i sukob s jasenovačkim ustašama koji se odigrao 29. i 30. prosinca. Zabilježeno je i djelovanje partizanskih minobacača prema jasenovačkoj željezničkoj postaji. Partizani, navodi se u izvješću, u tom sukobu nisu imali gubitaka.¹⁷

Ustaške i domobranske postrojbe prikupile su u idućim danima dodatne snage te je 15. siječnja 1941. poduzet pothvat odbacivanja partizana s desne savske obale. Nakon nekoliko okršaja s hrvatskim postrojbama, partizani i narod iz sela Gradine, Draksenića, Čuklinca i Demirovca povukli su se u zbjegove prema planinama Prosrari i Kozari. Ustaška posada iz Jasenovca na desnoj je strani Save izgradila niz bunkera i rovova kako bi spriječila buduće slične napade na logor. Pri protupartizanskom naletu, ustaške su postrojbe u selu Drakseniću postrijeljale skupinu stanovnika koje su uhvatili u selu, što je bila i odmazda za partizanska djelovanja u blizini logora.¹⁸

U drugoj polovini siječnja Ivica Brkljačić premješten je na novu dužnost, u logor Staru Gradišku, gdje je postavljen za privremenog upravitelja logora umjesto bolesnog ustaškog poručnika Jure Marojevića. I ovdje mu je zadatak bio organiziranje blagajne logora. Dužnost u Staroj Gradiški obavljao je oko 40 dana, a potom je dobio novi premještaj. Vraćaju ga u Zagreb na mjesto voditelja računskog nadzorništva Ustaške obrambene službe.¹⁹

Uredskim poslom i vođenjem računovodstvenih poslova, u zagrebačkoj Opatičkoj ulici broj 1, a zatim u Katančićevoj ulici broj 3, Ivica Brkljačić bavio se do 25. ožujka 1943. godine. Tada ga je Stanko Šarac, predstojnik Odsjeka za upravu logora u Glavnom ravnateljstvu za javni red i sigurnost, imenovao upraviteljem Sabirnog logora u Jasenovcu. U iskazu pred komunističkim istražiteljima Brkljačić više nije skrivao da je tada imenovan za upravitelja logora u Jasenovcu.

¹⁶ HDA, ZIG NDH, kut. 68, I-91, 267, izvješće RAVSIGUR-a Prs. broj 15359/41, o stanju do 31. 12. u 8 sati.

¹⁷ *Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda* (dalje: Zbornik NOR-a), tom IV, knjiga 3, Borbe u Bosni i Hercegovini 1942, 26.

¹⁸ Više o tim zbivanjima u: KOMARICA, ODIĆ, *Zašto Jasenovac nije oslobođen*, 57-70.

¹⁹ HDA, ZKRZ-Zh, kut. 264., 13821-13822, ispitivanje 24. svibnja 1945.

‘Mirna godina’ u Jasenovcu s Brkljačićevom upravom

Na novo-staru dužnost Ivica Brkljačić stigao je 29. ožujka 1943. godine te je u Jasenovcu ostao do početka svibnja 1944. godine. Istražiteljima ZKRZ-a izjavio je da je u Jasenovac upućen jer je trebao čovjek „koji bi na lijep način radio u Jasenovcu, a ne kao Luburić, na najgrublji način“.²⁰ Istaknuo je da dok je bio upravitelj logora „nije se nikoga smjelo ni tući, a kamoli ubijati. Još na početku službe kaznio sam dvojicu ustaša što su istukli nekog inženjera. Zato imam mnogo zahvalnih pisama kod kuće od raznih zatočenika koji su mi se poslije javljali“.²¹

Dužnost upravitelja primio je od dotadašnjeg zapovjednika, ustaškog satnika Ivice Matkovića. U logoru je zatekao oko 2000 zatočenika. U to je vrijeme 1. Ustaškim obrambenim združenjem u Jasenovcu zapovijedao ustaški pukovnik Marko Pavlović, bivši domobranski, a još ranije i starojugoslavenski časnik. Brkljačić je istražiteljima govorio o nizu detalja svog drugog jasenovačkog mandata.

„Zatočenici su prema rasporedu obavljali svoje svakodnevne poslove, a tada su počeli i proljetni poljski radovi. Već u početku imao sam mnogo neprilika sa stražom, jer se dešavalo da bi stražari na vanjskim radovima tukli zatočenike, a bilo je i slučajeva kada me je zapovjednik straže izvijestio da se pojedini zatočenici nisu vratili, s obrazloženjem da su isti pokušali bježati te da su na bijegu ubijeni ili da su zbilja pobjegli. Budući da sam imao strogo naređenje upravitelja za logore Šarca da se takve stvari ne smiju dešavati, zamolio sam pukovnika Pavlovića da izmijeni stražu. On je to učinio te sam umjesto I. satnije dobio II. satniju. Nakon promjene straže takvi slučajevi su se rjeđe dešavali. Jednom sam dobio nalog da pošaljem grupu zatočenika za sječu telegrafskih stupova u šumi. Ta grupa je dva dana radila dobro, a treći dan sam dobio izvještaj da su tu grupu napali partizani te da je u borbi poginulo pet ili šest zatočenika, ostali da su pobjegli s partizanima, a bilo ih je oko 20. Tom prilikom poginulo je oko pet ustaša, a mislim da su trojica bila ranjena. Od čitave grupe zatočenika u logor se nije povratio ni jedan“, rekao je Brkljačić ispitivačima ZKRZ-a.²²

Dolaska zapovjednika Ivice Brkljačića u logor prisjetili su se poslije rata i bivši zatočenici. Milko Riffer, koji je u logoru proveo godinu dana, od listopada 1942. do listopada 1943. godine, napisao je u memoarskoj knjizi da su glasine o promjeni zapovjednika kružile već nekoliko dana prije Brkljačićeva dolaska: „Javljeno je da umjesto Matkovića dolazi nesvršeni klerik Ivica Brkljačić, navodno blag čovjek, koji

²⁰ HDA, ZKRZ-Zh, kut. 264., 13821-13822, ispitivanje 31. svibnja 1945.

²¹ HDA, ZKRZ-Zh, kut. 264., 13821-13822, ispitivanje 24. svibnja 1945.

²² HDA, ZKRZ-Zh, kut. 264., 13821-13822, ispitivanje 31. svibnja 1945.

je već prije dvije godine kao ustaški dužnosnik bio u Jasenovcu. Brkljačić je nastupio s okružnicom u kojoj je objavio da će s logorašima postupati najhumanije, bez ikakvih represalija i terora, ali da zahtijeva od njih 'red, rad i stegu', lojalnost prema ustaškim vlastima i, naročito, da neće trpjeti bijega, jer bi kod učestalih pojava bijega, koje bi morao smatrati kao crnu nezahvalnost prema njemu lično, morao iz temelja promijeniti svoje držanje.²³

Riffer je u svojoj knjizi dodao i ovo: „Sutradan se desio prvi bijeg jednog logoraša u proljetnoj sezoni 1943., i otada nije prošao skoro ni jedan dan da se ne bi našao koji 'crni nezahvalnik' i okrenuo Jasenovcu leđa.“²⁴

Prema Rifferovim i drugim izjavama, Brkljačić na bjegove ipak nije odgovorio drastičnim represalijama. U dogovoru s pukovnikom Pavlovićem bili su jedno vrijeme zatočeni na vanjskom radu vezani lancima. Posebice nakon što je skupina zatočenika-bjeganaca ubila dvojicu ustaša iz stražarske pratnje. No okivanje i vezanje lancima bilo je vrlo nepraktično i usporavalo je rad pa se od toga brzo odustalo.²⁵

Istražiteljima je Brkljačić izjavio kako za vrijeme njegove uprave nije bilo masovnih likvidiranja zatočenika, ali je opisao kako je jednom dobio nalog iz Zagreba, iz Odsjeka za upravu logora, da mora organizirati strijeljanje šestorice zatočenika. Nalog je pratio i popis imena zatočenika koje treba strijeljati. Iako u izjavi nije dao detaljno objašnjenje, vjerojatno se radilo o odmazdi za neku sabotazu ili napad koje su počinili partizani ili njihovi simpatizeri i protudržavni aktivisti u gradovima. Brkljačić je priznao da je taj nalog morao izvršiti, ali je naglasio da je s te liste maknuo ime zatočenika Ante Došena, kojeg je poznavao od ranije, jer mu je bio „kum i komšija“. Došen je u logor dospio iz Vinkovaca, gdje je „osumnjičen da je komunist ili zbog toga što mu je otac u partizanima“.²⁶

Više jasenovačkih zatočenika ispričalo je poslije rata kako je 1943. dolaskom Ivica Brkljačića u upravu jasenovačkog logora procvao kulturni i sportski život zatočenika. Milko Riffer naveo je kako su se uz kazališne predstave i koncerte smjeli logoraši za slobodnog vremena baviti i sportom. Uređena su igrališta za odbojku i

²³ RIFFER, *Grad mrtvih – Jasenovac 1943*, 141. „Logorski orkestar osnovan je još u jesen 1942. godine, a vodio ga je Natko Devčić, prije, a i poslije rata profesor na Muzičkoj akademiji. Nakon njegova puštanja iz logora, vodstvo orkestra preuzeo je zatočenik Erih Samlaić, koji je u logor bio interniran zbog židovskog podrijetla.“

²⁴ RIFFER, *Grad mrtvih – Jasenovac 1943*, 141.

²⁵ Isto, 164-165.

²⁶ HDA, ZKRZ-Zh, kut. 264., 13821-13822, ispitivanje 11. lipnja 1945.

nogomet. Svake se nedjelje odvijalo natjecanje za nogometno prvenstvo logora, a timovi su bili sastavljeni od zatočenika iz pojedinih logorskih radionica i odjela.²⁷

U presudi Dinku Šakiću, koji je nekoliko mjeseci upravljao jasenovačkim logorom nakon odlaska Ivice Brkljačića u Zagreb, također se opisuje vrijeme Brkljačićeve uprave kao „doba zatišja“. Svjedok na suđenju Miloš Despot rekao je da su 1943. godine u logoru bile organizirane priredbe i vjerski obredi te da se igrao nogomet. Podudarajuće iskaze dali su i svjedoci Josip Erlih, Miljenko Bobanac i Tibor Lovrenčić.²⁸ Erwin Miller u svojoj je knjizi opisao kako je u to vrijeme postojala kulturno-umjetnička skupina i među zatočenicima Kožare u kojoj se on tada nalazio. U kožari, u samom mjestu Jasenovcu, oko 140 zatočenika proizvodilo je kožne predmete, cipele, torbice, četke i druge proizvode.²⁹

Nesklad između događaja i navodnog broja žrtava

Povjesničari poput Ive Goldsteina također su nazvali razdoblje Brkljačićeva upravljanja Jasenovcem „mirnim razdobljem“ u kojem su zatočenici primali pakete, imali slobodnu nedjelju, bavili se sportom... Zatočenici srpske i hrvatske narodnosti puštani su iz Jasenovca u skupnim amnestijama povodom pojedinih prigodnih datuma (povodom 10. travnja, dana osnutka ND Hrvatske), povodom Pavelićeva imendana (13. lipnja, Antunovo), Pavelićeva rođendana (14. srpnja), Božića i sličnih važnijih prigoda. U tom razdoblju čak i prema Goldsteinu „masovnih likvidacija, kada bi bilo ubijeno više desetaka zatočenika ili zatočenica, bilo je ‘samo’ nekoliko“.³⁰

Takve ocjene snažno dovode u pitanje službeni popis navodnih žrtava jasenovačkog logora. Prema popisu Javne ustanove Spomen područje Jasenovac, u toj mirnoj 1943. godini, navodno je ubijeno 3893 zatočenika i zatočenica. Tako velik broj u neskladu je ne samo sa sadržajem izjava Ivice Brkljačića pred istražiteljima ZKRZ-a već i sa sjećanjima zatočenika iz tog vremena te rezultatima kasnijih arhivskih istraživanja. U svakom slučaju, takva razlika u brojevima i događajima poticaj je daljnjim istraživanjima.³¹

²⁷ RIFFER, *Grad mrtvih – Jasenovac 1943*, 141.

²⁸ Županijski sud u Zagrebu, presuda Dinku Šakiću donesena 1. listopada 1999., poslovni broj V K-242/98-257, str. 120.

²⁹ MILLER, *Izabran za umiranje*, 58.

³⁰ GOLDSTEIN, *Jasenovac*, 578. i 605. Goldsteinovo poglavlje „Mirno razdoblje“ proteže se od kraja 1942. godine do travnja 1944., a opisuje ga od str. 604 do 640, ne dajući podatke i opise „nekoliko masovnih likvidacija“ koje spominje na početku tog poglavlja.

³¹ Prema popisu JUSP Jasenovca u 1944. godini, koja je također dobrim dijelom bila ‘mirna’, navodno je stradalo 7510 zatočenika. Apсурдно djeluje i broj navodno ubijenih u 1942. godini

Odlazak iz Zagreba i zarobljavanje

U Jasenovcu je Brkljačić ostao do početka svibnja 1944. godine i potom se vratio u Zagreb na stari posao u računskom nadzorništvu Odsjeka za upravu logora. Iz Jasenovca se vratio oženjen Jasenovčankom Ljubicom Janjušić, s kojom je do kraja rata dobio dva sina.

Ivica Brkljačić napustio je Zagreb 7. svibnja 1945. godine s činom ustaškog bojnika. Prema Sloveniji uputio se u bolničkom izbjegličkom vlaku jer je tih dana iščao nogu. Vlak se kretao sporo, a 9. svibnja na željezničkoj postaji Rače, između Pragerskog i Maribora, zaustavili su ga partizani. Zarobili su sve putnike osim nekih 200 ustaša i domobrana koji se nisu dali razoružati, već su pješice nastavili dalje. Zarobljenici su otpremljeni prvo u Maribor, a zatim 21. svibnja vraćeni u Zagreb.³²

Vijest da joj se suprug nalazi u vojnom zatvoru u Novoj vesi u Zagrebu stigla je nekako, putem jedne ceduljice, i do njegove supruge Ljubice. Odnijela mu je čisto rublje i nešto hrane u zatvor, ali ga nije uspjela vidjeti. Nakon nekoliko dana u njihov stan u Štosovoj ulici upali su agenti OZNA-e i napravili pretres. Tražili su i sa sobom odnijeli kovčez s pismima koje je Ivica Brkljačić dobivao od bivših jasenovačkih logoraša. Poslije toga Ljubica Brkljačić više nije o njemu dobila nikakvu službenu obavijest. Uskoro je dobila odluku da se mora iseliti iz stana i s dvojicom sinova otići živjeti u rodni Jasenovac.³³

Nakon kratke istrage, Vojni sud Komande grada Zagreba, pod predsjedanjem kapetana Jugoslavenske armije Vlade Ranogajca, osudio je 14. lipnja 1945. ustaškog bojnika Ivicu Brkljačića na smrt strijeljanjem, zbog djela ratnog zločinstva, te na trajan gubitak građanske časti i konfiskaciju imovine. Tijekom istrage ustanovljeno je da posjeduje polovicu kuće i tri jutra zemlje u Brušanima, a u Zagrebu dvosobni stan, Štosova ul. 5³⁴

– 53 369, što bi značilo da je na tom, relativno malom prostoru prosječno život gubilo 146 ljudi baš svakoga dana. S obzirom na to da se iz više izvora može utvrditi da je 1941. godine u logoru bilo oko 2000 zatočenika, neobično djeluje i broj od 10 462 navodne žrtve, koliko ih se nalazi na popisu JUSP Jasenovca. Ovdje valja napomenuti da su istražitelji ZKRZ-a i od Ivica Brkljačića nastojali izvući neki broj jasenovačkih žrtava. Tako je i on u ispitivanju 31. svibnja rekao, odnosno tako je zapisano, da se „govorilo kako je u razdoblju prije njegova stupanja na dužnost zapovjednika u ožujku 1943. u logoru stradalo - oko pola milijuna ljudi“.

³² HDA, ZKRZ-Zh, kut. 264., 13821-13822, ispitivanje 24. svibnja 1945.

³³ Autor članka razgovarao je s Ljubicom Brkljačić u njezinoj kući u Jasenovcu 10. kolovoza 2015. godine.

³⁴ Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944-1946, dokumenti, Zagreb i središnja Hrvatska, Hrvatski institut za povijest, podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod – Zagreb 2008., dokument br. 223, str. 644; riječ je o izvješću Vojnog

Zaključak

Dolazak Drugog svjetskog rata 1941. na hrvatsko područje prekinuo je visoko školovanje Brušanina Ivica Brkljačića, studenta Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu i vratio ga u zavičaj, u Liku. Zavičajne veze s časnicima ustaške vojske odvele su ga u jesen 1941. godine među dužnosnike Sabirnog logora u Jasenovcu. Kratko vrijeme bio je zapovjednikom logora u zimu 1941. godine, a zatim je i drugi put, u razdoblju nešto dužem od godinu dana (od ožujka 1943. do svibnja 1944.), upravljao logorom. U tom je mandatu nastojao zatočenicima olakšati vrijeme koje su provodili u logorskoj internaciji. Prema vlastitom iskazu, pred poratnim istražiteljima sprječavao je nasilje nad zatočenicima, a u takvu se odnosu, moguće je, ogledao i njegov svjetonazor i obrazovanje. U poslijeratnim izjavama i memoarima bivših zatočenika koji su u njegovo vrijeme bili u logoru potvrđuje se da je to bilo „mirno razdoblje“, bez masovnih likvidacija, s poboljšanim uvjetima života zatočenika. S time se slažu čak i povjesničari izrazito neskloni ustaškom pokretu, kojem je Brkljačić pripadao, što sve otvara nova pitanja o prirodi jasenovačkog logora i broju njegovih žrtava. U svibnju i lipnju 1945., u isto vrijeme kad je on davao iskaze pred ispitivačima Zemaljske komisije za utvrđivanje ratnih zločina Federalne Države Hrvatske, iskaze su davali i mnogi bivši zatočenici Jasenovca. No za podudaranja u njihovim izjavama nitko nije mario: u tom vremenu Brkljačić nije imao prilike sačuvati život. Nakon kratkog postupka osuđen je na smrt, postajući u 26. godini života žrtvom represivnog komunističkog sustava, koji nije birao sredstva u osvajanju i očuvanju svoje vlasti.

suda Komande grada Zagreba kojim se obavještava Zemaljska uprava narodnih dobara u Gospiću da je Ivan Brkljačić (r. 24. veljače 1917., sin Jerka i pok. Marije r. Sotošek) 14. lipnja 1945. osuđen na smrt strijeljanjem i da je ‘presuda izvršna’. Izvješće Vojnog suda nosi datum 1. rujna 1945. godine.

Bibliografija

Neobjavljeni izvori

HR- HDA-487- MINORS

HR- HDA-1549- ZIG NDH

Objavljeni izvori

Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944-1946, dokumenti, Zagreb i središnja Hrvatska. Zagreb – Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2008.

Zbornik dokumenata i podataka o Narodnoslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, tom IV, knjiga 3, Borbe u Bosni i Hercegovini 1942. Beograd: Vojnoistorijski institut Jugoslavenske narodne armije, 1952.